

1990

1990 belooft het achtste jaar van ononderbroken economische groei in de westerse geïndustrialiseerde landen te worden. Volgens de laatste *Economic outlook* van de OESO zullen de hoge groeicijfers van 1988 (4,4%) en 1989 (3,6%) niet helemaal worden geëvenaard, maar blijft de groei met zo'n 3% toch behoorlijk op peil. De krachtigste groei zal opnieuw worden gerealiseerd in Japan (ruim boven de 4%), terwijl de VS met enige groeivertraging moeten rekenen (2,3%) en ook in Europa de groei iets lager uitkomt (2,8%). De OESO-voorspellers sluiten echter niet uit dat deze cijfers wat te laag zijn geschat: het is mogelijk dat de krachtige conjunctuur die sinds 1987 zichtbaar is, een meer substantiële trend weerspiegelt dan in de projecties ligt besloten.

Natuurlijk ziet de OESO ook risico's. De inflatie kan versnellen, vooral vanwege ontwikkelingen aan het loonfront. De produktiegroei kan sterker dan verwacht worden geremd door het krappe monetaire beleid van het afgelopen jaar. De werkloosheid blijft in een aantal landen hoog. Er zit weinig schot in het verminderen van de betalingsbalansonevenwichtigheden van de VS, Japan en West-Duitsland, en er komen nieuwe landen bij met aanzienlijke tekorten op de lopende rekening. De hoge reële rente roept vragen op omtrent de toereikendheid van particuliere besparingen en onderstreept de noodzaak tot verdere reductie van overheidstekorten. De stabiliteit van financiële markten baart zorgen, getuige nog onlangs de mini-crisis op de aandelenmarkten. De vooruitzichten voor een vermindering van het schuldenprobleem blijven ongewis. En de toekomst van het wereldhandelssysteem is nog onzeker, nu de Uruquayronde in een kritieke fase is gekomen en zich her en der sterke protectionistische sentimenten manifesteren.

Deze risico's zijn echter niet nieuw. De OESO waarschuwt er in haar halfjaarlijkse rapporten al jaren voor, maar zij hebben een opbloei van de wereldeconomie niet in de weg gestaan. Kennelijk hebben de westerse economieën manieren gevonden om deze risico's in te kapselen. De vrees voor inflatie zit er uit de jaren zeventig nog zo diep in dat inflatoire kiemen met behulp van het monetaire beleid snel de kop worden ingedrukt. De reële rente is weliswaar hoog, maar dat doet de investeringsactiviteit weinig schade zolang de verwachtingen voor een continuering van de groei gunstig blijven. De hier en daar nog hoge werkloosheid helpt de loonontwikkeling binnen de produktiviteitsruimte te houden. Het dubbeltekort van de VS blijkt ook niet zo alarmerend te zijn als het vaak is afgeschilderd; weliswaar zijn belangrijke beleidsinspanningen nodig om de tekorten te verminderen, maar het gaat daarbij beslist niet om onmogelijke opgaven. De financiële markten zijn inderdaad weinig stabiel, maar na de krach van oktober 1987 is gebleken dat de invloed daarvan op de conjunctuur slechts zeer beperkt is. De schulden crisis is ook van zijn angel ontdaan nu de meeste banken hun vorderingen op de grote debiteurenlanden voor een belangrijk deel hebben afgeschreven. Het protectionistische gevaar ten slotte blijft weliswaar voortdurend loeren, maar de autoriteiten waken er toch wel voor om handelsconflicten niet te laten uitgroeien tot werkelijke internationale handelsoorlogen. Kortom, de wereldeconomie beweegt zich als een volleerd danser over het slappe koord. De toeschouwers volgen de verrichtingen soms met ingehou-

den adem, maar tegelijkertijd toch ook in het vertrouwen dat zij een fatale val niet hoeven vrezen.

Dat fundamentele vertrouwen in een voortgaande expansie van de internationale economie heeft hier en daar al de gedachte doen postvatten dat wij ons aan het begin van een nieuwe opgaande fase van de lange golf, de kondratieff, bevinden. De drijvende krachten achter die golf zijn, zoals bekend, belangrijke innovaties in produkten en produktieprocessen die voor een investeringshausse zorgen, het ontstaan van nieuwe belangrijke afzetmarkten en de opkomst van nieuwe economische beleidsideeën. De spectaculaire ontwikkeling van de micro-elektronica in het afgelopen decennium, de opkomst van de neo-liberale economische ideologie na de jaren zeventig en het ontstaan van nieuwe markten in Zuidoost-Azië, op wat langere termijn wellicht in de Oostbloklanden en daarna misschien ook nog eens een keer in China zouden in deze visie de voorwaarden voor een nieuwe 'opswing' van de kondratieff kunnen scheppen. Hoe speculatief die zienswijze ook is, het is wel duidelijk dat er op dit moment in de economie toch nog zeer belangrijke groeimogelijkheden worden gezien. Dat op zich scheidt al vertrouwen. Vertrouwen dat, zoals bekend, de motor is achter investeringsbeslissingen die het tempo van de economische ontwikkeling bepalen.

Waar de internationale conjunctuur floreert, moet het met de Nederlandse economie ook kunnen lukken. Het bedrijfsleven is in elk geval vol goede moed, zoals de laatste ERBO-enquête van de gezamenlijke Kamers van Koophandel heeft uitgewezen: de investeringslust is onverminderd groot. De overheid is onder leiding van het derde kabinet-Lubbers begonnen aan de "laatste loodjes van het herstelbeleid", zoals Rutten het in deze *ESB* uitdrukt. Dat houdt in het verder verminderen van de werkloosheid, het doen verdwijnen van het nog resterende financieringstekort, het in de hand houden van de collectieve-lastenontwikkeling en het versterken van het draagvlak van de economie door verhoging van de deelneming aan het arbeidsproces. Als dat beleid slaagt, ontstaat er eindelijk ook weer meer ruimte om te investeren in sociale en economische vernieuwing (onderwijs, gezondheidszorg, kwaliteit van het overheidsapparaat, infrastructuur) en om in te spelen op de nieuwe uitdagingen die de internationalisatie van de economie (Europa '92) en het milieuvraagstuk stellen.

Het moet natuurlijk allemaal eerst nog gebeuren, maar misschien is de ontwikkeling van de nationale en internationale conjunctuur wel het minst interessante nieuws dat 1990 zal brengen. In Oost-Europa voltrekken zich adembenemende politieke veranderingen waarvan de economische gevolgen nog bij lange na niet zijn te overzien. Het verzoenen van de economische groei met de eisen die de leefomgeving stelt, plaatst de economie voor nieuwe, zeer grote uitdagingen. Het Europese integratieproces is in een kritieke fase beland. De technologische ontwikkeling ijlt voort. Het bedrijfsleven maakt een geweldig herstructureringsproces door. Kortom, 1990 belooft voor economen weer een hoogst boeiend jaar te worden.

L. van der Geest